

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК [340.12:17.035.3](477)

ГЕНЕЗА ТА СУТНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ: ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Ігор Бойко

Львівський національний університет імені Івана Франка,

вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000,

e-mail: boyko.ist@ukr.net

ORCID ID: 0000-0001-8444-678

Проаналізовано генезу, сутність української національної ідеї та визначено її державно-правові аспекти. Зазначено, що українська національна ідея розглядається як важливий рушій розвитку нації і має стати основним чинником об'єднання українського суспільства, розвитку, утвердження, захисту Української Держави. Наголошено, що українська національна ідея має три базові компоненти: свободу, справедливість і безпеку, які є важливими складовими національних цінностей. Серед рис українського національного характеру вирізняються свободолюбство, демократичність, релігійність, працелюбність, толерантність, гостинність українців. Національна ідея визірвала у глибинних пластах суспільної свідомості нації (народу). Вона є об'єднувальною вже тому, що завжди відповідає колективному прагненню національної спільноти.

Показано, що українська національна ідея становить фундамент національної ідеології, визначає засади національної свідомості та сприяє розбудові та утвердженню держави. Українська національна ідея – це любов до свого народу, відповідальність, турбота про його кращу долю, добробут і гідність, це міжнаціональна злагода і гармонія. Українська національна ідея, особливо сьогодні, є важливим мотивувальним чинником в умовах захисту України від російського агресора. Вона є важливим поняттям державотворення. Українська національна ідея зосереджується на найбільш значущих інтересах держави та суспільства, передбачає їхню реалізацію та захист. Головною метою української нації було створення своєї держави, яка б на засадах свободи, справедливості, рівності, народовладдя здійснювала управління загальносуспільними справами. Держава є підсумком, результатом розвитку нації. Варто наголосити на тому, що процес усвідомлення нацією необхідності створення власної держави був тривалим, пройшов низку важливих етапів.

Зазначено, що українська національна ідея взаємопов'язана з історією державності. Здебільшого національна ідея і державність зводилися до боротьби проти національного поневолення, асиміляції українців, боротьби за незалежність, національне самовизначення, утворення суверенної соборної держави. Складовою української національної ідеї була і є діяльність, спрямована на формування високого рівня розвитку української нації, національної ідентичності, національного характеру, національної свідомості та національного характеру. Це також діяльність за збереження і розвиток національної мови, культури, літератури, за створення національної школи, національної інтелігенції, тобто національне відродження і утвердження, удосконалення Української Держави.

Акцентовано, що українська національна ідея має бути реалістичною, конкретною. Вона визначена у ст. 1 чинної Конституції України – «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» та в її преамбулі, де закріплено «незворотність європейського та євроатлантичного курсу України». Побудова такої держави є

метою сучасного українського народу. Але сьогодні найважливішою нашою метою є захист і збереження Української Держави, перемога над російським агресором задля щасливого майбутнього України.

Аргументовано, що нині важливо розробити і затвердити на державному рівні Концепцію розвитку української національної ідеї, ідентичності та єдності, у якій визначити найважливіші завдання сучасної Української Держави. У цій Концепції базовим вектором має стати українська національна ідея, яка формує національну ідентичність, єдність та злагоду в суспільстві. Складовими сучасної української національної ідеї є: перемога України; утвердження незалежної і демократичної України; загальнонаціональної єдності, рівності та згоди в суспільстві; високий рівень духовності, культури, єдність мови, історії, культури; економічне зростання України на основі розвитку сільського господарства, індустріалізації, новації; розвиток суспільства праці, у якому ціниться працелюбність, чесність, культ освіченості, що є основою добробуту; національна безпека й участь України в ЄС, НАТО, інших авторитетних міжнародних організаціях, а також участь у вирішенні світових і регіональних проблем.

Ключові слова: українська національна ідея, державотворення, держава, право, Україна.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2024.78.023>

У сучасних умовах актуальною проблемою є необхідність чіткого визначення нового змісту української національної ідеї, яка б стала одним із найважливіших чинників консолідації українського суспільства й основним рушієм щодо захисту, утвердження та розвитку Української Держави. Важливим є створення концепції становлення й розвитку української національної ідеї, визначення її місця і ролі в сучасній Українській Державі. У цій концепції варто аргументувати, що Україна є історичною, геополітичною і культурною складовою європейської цивілізації. Основна проблема її створення – визначення фундаменту, на основі якого відбувалися зародження, становлення і розвиток української національної ідеї. Створення цієї концепції та її реалізація в Україні є нагальною необхідністю, яка має не лише загальною юридичне, а й соціальне, політичне і міжнародне значення. Важливо конкретизувати місце і роль української національної ідеї у багатомілітній історії українського державотворення, визначити її значення для захисту державної незалежності сучасної України, а також для її розбудови й утвердження.

У сучасному українському суспільстві немає однозначного визначення і розуміння української національної ідеї. Неоднозначними є відповіді на запитання: як вона формувалася упродовж історичного розвитку української нації, які виклики та завдання сьогодні існують щодо реалізації української національної ідеї тощо. Крім цього, понад 30-річний період існування сучасної державної незалежності України, а надто війна росії проти України, дали багатий матеріал для роздумів, у чому припустилися помилок, і що треба виправити, аби удосконалити процес державотворення і спрямувати його у правильному напрямі; як сьогодні перемогти ворога, як створити міцну націю, сильну державу, ефективну, якісну правову систему тощо. Серед причин значних недоліків у розбудові держави є ігнорування проблеми постановки і реалізації української національної ідеї. Адже саме вона, як показує історичний досвід, була визначальним чинником становлення і подальшої розбудови нині успішних європейських держав.

Сьогодні в науковій літературі сформувався думка про те, що українська національна ідея розглядається як важливий рушій розвитку нації і має стати

основним чинником об'єднання українського суспільства, розвитку, утвердження, захисту Української Держави [1, с. 593–626]. Низка вчених вважає, що українська національна ідея – це духовна основа життєдіяльності нації, яка визначає національну стратегічну мету, світоглядні орієнтири, головний пріоритет нації на майбутнє [2, с. 728]. Відомий український дисидент, політик, державний діяч Левко Лук'яненко зазначав, що «національна ідея – це усвідомлене утвердження українства» [3]. Авторитетний український поет, перекладач, літературний критик, публіцист, шістдесятник, громадсько-політичний діяч Дмитро Павличко наголошував, що національна ідея – це творець, захисник, відновлювач і будівничий державності народу, його дух свободи, вищий рівень самоусвідомлення, ознака інтелектуальної зрілості, його здатність впливати на формування позитивного для себе політичного міжнародного клімату [4].

Як видається, українська національна ідея – це спільна мета нації. Вона включає три базові компоненти: свобода, справедливість і безпека, які є важливими складовими національних цінностей. Серед рис українського національного характеру вирізняються свободолобство, демократичність, релігійність, працелюбність, толерантність, гостинність українців. Варто наголосити на значущості свободи як найважливішої цінності української нації. У Державному Гімні України зазначено: «душу й тіло ми положим за нашу свободу». Чому саме для українців така цінна свобода. Тому що глибока віра в Бога, життя за Божими законами, фізична праця, любов до своєї землі формували українців миролюбними і вільними, давали можливість їм формуватися миролюбними, вільними та справедливими людьми. Легендарний давньогрецький поет Гомер наголошував, що бути вільним – це значить жити на рідній землі і не перебувати під чийось володарюванням. Як відомо, свобода – це одна з найважливіших соціальних цінностей, яка передбачає відсутність політичного й економічного поневолення, відсутність порушень й обмежень у суспільному житті певної групи або всього суспільства. Крім цього, українська нація сформувалася на території Східноєвропейської рівнини між Дністром і Дніпром, його притоками на межі античного західного світу і кочового східного степу. І ця обставина зробила українську націю і орачем-землеробом, співтворцем європейської цивілізації, і воїном-оборонцем власної території від постійних зазіхань кочових ординців та агресивних сусідів. Ось ця обставина і визначила історичну долю українців: ми завжди перебували і сьогодні перебуваємо на розпутьях двох цивілізацій – Сходу і Заходу [5, с. 157]. Між двох мечів. Через це державницьке існування українського народу постійно перебувало під загрозою і сьогоднішня агресія російської федерації проти України є цьому свідченням. Прагнення до свободи, боротьба за свободу була головним двигуном всієї багатовікової історії українського народу. Боротьба українців за право на свободу стала важливою складовою української національної ідеї. Вона визривала у глибинних пластах суспільної свідомості нації (народу). Вона є об'єднуючою тому, що завжди відповідає колективному прагненню національної спільноти.

Українська національна ідея становить фундамент національної ідеології, визначає засади національної свідомості та сприяє розбудові та утвердженню держави [6]. В чому ж сутність державної ідеології, що формується на базі національної ідеї. Коротко її можна сформувати таким чином: ця ідеологія має формувати і спонукати до думки, волі і дії нації, спрямованих на розбудову незалежної держави на своїй етнічній території. Саме такою концепцією керувалися політичні та духовні провідники країн Західної Європи, які розбудовували свою державність, а надто, коли визначальною була необхідність її захисту від

зовнішньої небезпеки. Варто згадати таких видатних державних діячів, лідерів європейських країн як Вінстон Черчіль, Шарль де Голль, Конрад Аденауер та інші, які відіграли важливу роль у захисті та утвердженні відповідно англійської, французької і німецької та інших держав. Сьогодні Україні важливо враховувати досвід передових цивілізованих держав світу. Проте важливо при цьому залишатися державою українського народу, української нації.

Українська національна ідея – це любов до свого народу, відповідальність, турбота про його кращу долю, добробут і гідність, це міжнаціональна злагода і гармонія. Українська національна ідея, а надто сьогодні, є важливим мотивувальним чинником в умовах захисту України від російського агресора.

Українська національна ідея є важливим поняттям державотворення. В. Ф. Нестерович вдало зазначає, що державотворення в Україні – це багатовіковий складний процес зародження, розвитку та утвердження України як суверенної, незалежної, демократичної та правової держави, в основі якого є сукупність взаємопов'язаних між собою зовнішніх та внутрішніх національних, територіальних, політичних, правових, соціальних, економічних та культурних факторів [7, с. 70]. Державотворення в Україні передбачає процеси формування і становлення основних інститутів державної влади, органів місцевого самоврядування, становлення та розвитку правової системи, визначення національних інтересів, національної безпеки тощо. Українці, як і інші європейські народи, спираючись на свої державно-правові традиції, формувалися волелюбними і завжди прагнули мати свою державу, а в часи її відсутності піднімалися на боротьбу за її відродження. Ця боротьба була спрямована на звільнення українського народу з-під іноземного панування та здобуття національної державної незалежності.

Українська національна ідея зосереджується на найбільш значущих інтересах держави та суспільства, передбачає їхню реалізацію та захист. З одного боку, ідея є абстракцією, а отже, і українська національна ідея також. З іншого боку, національна ідея включає найважливіші структурно формуючі чинники, зокрема національні інтереси, національну безпеку, національні цінності та національні цілі, тобто мету нації. Українська національна ідея є основою державно-правового розвитку України, зокрема її правової системи. Проте постає запитання: чи може розвиток держави опиратися на абстракцію, якою є ідея? Очевидно, що не може, якщо не буде розроблено належних механізмів. Головним інструментом для розробки та функціонування згаданих механізмів є право через функціонування органів публічної влади (законотворчість, адміністративна діяльність, судова практика тощо), інститутів громадянського суспільства та конкретних індивідів. Приведу приклад, серед важливих складових української національної ідеї є визначальне становище державної української мови. Для цього було прийнято профільний закон і створено додатковий інститут – уповноваженого щодо захисту української мови (мовний омбудсмен). Через законодавство було встановлено мовні квоти на телебаченні, радіо тощо. Чи можна було б досягти конкретних результатів у цій сфері без юридичних засобів? Очевидно, що ні. Відтак українська національна ідея не повинна бути виключно романтичним ідеалом. Вона має бути ідеологічним орієнтиром для планування конкретних кроків у державному будівництві та правотворчості, найважливішим засобом досягнення цілей української нації. Українська національна ідея має програмний характер, а отже, на її основі можна формувати програму розвитку Української Держави на найближчі роки.

Як свідчить національний історичний досвід, головною метою української нації було створення своєї держави, яка б на засадах свободи, справедливості,

рівності, народовладдя здійснювала управління загальносуспільними справами. Держава є підсумком, результатом розвитку нації. Варто наголосити про те, що процес усвідомлення нацією необхідності створення власної держави був тривалим, пройшов низку важливих етапів.

Українська національна ідея взаємопов'язана з історією державності. Здебільшого вона і державність зводилися до боротьби проти національного поневолення, асиміляції українців, боротьби за незалежність, національне самовизначення, утворення суверенної соборної держави. Складовою української національної ідеї була і є діяльність, спрямована на формування високого рівня розвитку української нації, національної ідентичності, національного характеру, національної свідомості та національного характеру. Це також діяльність за збереження і розвиток національної мови, культури, літератури, за створення національної школи, національної інтелігенції, тобто національне відродження і утвердження, удосконалення Української Держави [8, с. 3–4].

Важливою складовою української національної ідеї є національна ідентичність, яка формувалася століттями. Національна ідентичність як відчуття належності до певної держави чи нації передбачає усвідомлення українцями себе як окремої європейської нації (народом) з власною територією, історією, мовою, культурою, традиціями, цінностями; усвідомлення українцями необхідності створення національної держави; розуміння насамперед українцями того, що українська мова є душею нації (народу), найголовнішою ознакою ідентифікації української нації, дієвим інструментом згуртування народу, пробудженням національної гідності українців, української національної самосвідомості, українського патріотизму та ін.

Сьогодні російська федерація намагається ліквідувати українську ідентичність у тимчасово окупованих регіонах, щоб ці території більше не могли бути інтегровані до України. Російські агресори намагаються посилити свій контроль над значною частиною південної та східної України, домагаючись культурних та демографічних змін за допомогою насильства та заміни місцевого населення. Мета цих злочинних дій полягає у ліквідації української ідентичності в районах, контрольованих росією. Російська стратегія передбачає репресії, тортури та вбивства українських чиновників, а також депортацію українських дітей до росії, переселення людей із росії на захоплені території та обмеження прав тих, хто не отримав російський паспорт. Москва також закликає українських чоловіків брати участь у війні проти України [9]. Тому сьогодні важливо з участю авторитетних державних та освітніх інститутів, відомих учених, громадських, політичних та державних діячів своїми публічними виступами аргументувати, що територія сучасної Української Держави, належить їй законно, це споконвічно українська територія, яка належить українцям. Сьогодні також важливо рішуче і послідовно протистояти ворожим фальсифікаціям націо-нальної історії, розкривати історичну правду, доносити її до широкої громадськості, щоб у неї активніше вироблявся імунітет проти анти-української і антидержавної пропаганди наших ворогів. Дуже важливо формувати національну свідомість, державницьку позицію, формувати свідомого громадянина, патріота свого народу і держави, формувати мотивацію до захисту своєї держави.

Однією з важливих складових української національної ідеї є національна історія, яка також відіграє консолідуючу роль, підвищує рівень національної свідомості. Вона допомагає виховувати свідомих патріотів. Історія на основі уважного вивчення минулого має пояснювати проблеми сьогодення, а також давати рекомендації, прогноз на майбутнє. Історичні знання про Українську Державу

сприяють формуванню національної свідомості, свідомого патріотизму та активної державної і громадянської позиції, що характеризує відповідальне ставлення громадян до своєї Батьківщини. Знання історії української державності пробуджує у нас національну гідність, формує нашу духовність, культуру, що треба особливо зберігати і передавати своїм дітям, молоді через освіту та виховання. Якщо ми говоримо про виховання свідомого громадянина й патріота власної держави, то знання національної історії є фундаментом. Без розуміння історії ми не усвідомимо реальних мотивів російської агресії проти України. Зневажливе ставлення до історії, а в кращому разі – недооцінка і нерозуміння її важливості, тим паче тепер, є дуже серйозною помилкою. В чому ж суть нашої історії. Чи не найкраще сказав про нашу історію французький мислитель Вольтер: «Україна завжди прагнула до волі!». Ці слова сконцентровано вказують сутність нашої історії, її відмінність від історії росії.

Українська національна ідея є духовною основою розвитку держави. Символічна сутність української ідеї максимально чітко висловлена у всім відомому вітанні: «Слава Україні!» – «Героям Слава!». Вона відображена у словах Т. Шевченка: «В своїй хаті своя й правда, і сила, і воля». Цими словами Т. Шевченко говорив, що наш народ має бути Господарем на своїй, Богом даній землі. Це був перший за всю історію України письмовий вислів національної ідеї. Великий Кобзар зробив неоціненний внесок для підняття з колін української нації. Вірші, заклики Тараса Шевченка і зараз актуальні та допомагають сьогодні захищати Україну від навали російського агресора. Поезія Т. Шевченка як і тоді, так і тепер закликає нас боротися за свободу:

Повставайте,

браття мої!

Кайдани порвіте!

І вражою злою кров'ю волю окропіте!

Тарас Шевченко був не тільки великим поетом України, а і її трибуном, пророком, захисником українського народу. В останні роки свого життя він лише увиразнював їх, конкретизуючи, зокрема, свої державницькі інтереси й прагнення. Так, у поемі «Юродивий» (1857) Т. Шевченко звертає свій духовний погляд до американської держави з президентом Джорджем Вашингтоном як певної моделі й орієнтира для українського суспільства:

О роде суєтний, проклятий.

Коли ти видохнеш? Коли

Ми діждемося Вашингтона

З новим і праведним законом?

А діждемось-таки колись!

Т. Шевченко вказав Україні всю національну правду. І під впливом творів Шевченка українці перетворилися у свідому націю, бо пізнали свою дійсну правду. Його слово звучить і кличе до боротьби за свободу і незалежність нашої держави в умовах війни росії проти України. Його мудрий заповіт як ніколи актуальний і нині.

Свою Україну любіть,

Любіть її... Во врем'я люте,

В останню тяжкую мінуту

За неї Господа моліть [10, с. 552].

Українська національна ідея відображена також в одному з головних державних символів України – Державному Гімні України «Ще не вмерла Україна, і Слава, і Воля», у Духовному Гімні України «Боже Великий Єдиний, нам Україну

храни», з яких випливає, що українська національна ідея є формою прояву національного духу і настанов для суспільства щодо її реалізації.

Формування та розвиток української національної ідеї розпочалися з національного самопізнання, з усвідомлення своєї окремішності, самобутності, унікальності. Цей процес пов'язаний з формуванням української нації як історичної етнічної соціальної спільноти, об'єднаної спільною територією проживання, мовою, певною самоназвою, традиціями, етносоціальним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних і політичних цінностей, усвідомленням своєї ідентичності (національною самосвідомістю).

Творцем української національної ідеї була українська нація, що пройшла тривалий і складний шлях розвитку та утвердження. Формування нації як специфічного стану угруповання людей має свої стадії становлення: плем'я, народ, нація. В основу кожної з них закладені певні компоненти: самоусвідомлення себе як спільноти, сприйняття своєї самоназви, загальна спільність культури, віросповідання, психологічна спорідненість, господарсько-виробничі зв'язки й обжита, освоєна територія – етнічна територія. Самоусвідомлення себе як нації передбачає не тільки етнокультурну спільність, а й розширює завдання політичної та соціальної сфер [11, с. 26].

На думку більшості українських дослідників одним із найдавніших етапів становлення і розвитку праукраїнців та їхньої державності є IV–II тисячоліття до н. е., коли між річками Дніпро, Дністер та у Причорномор'ї, тобто на території сучасної України, активно розвивалася трипільська культура – сучасниця Стародавнього Єгипту. Значний археологічний матеріал дав підстави вважати, що в середині VI–III тисячоліть до н. е. на території сучасної України існувала державність Аратта (Оріяна, Оратанія). Офіційною історичною наукою вона іменувалася як трипільська культура, яка була поширена на території України, Молдови і Румунії. Найбільш ранні трипільські поселення виявлені на території України між Карпатами, Прутом і Дністром, де очевидно, була прабатьківщина трипільської культури [12, с. 46]. Її пам'ятки вперше дослідив археолог В. Хвойка біля с. Трипільля на Київщині наприкінці XIX ст. Проте сьогодні малоімовірно виглядає версія В. Хвойки про прихід трипільців з узбережжя Егейського моря. Сучасний авторитетний український археолог М. Відейко обґрунтував, що у протонеолітичну добу населення українських земель було доволі різноманітне в культурному та антропологічному відношенні, а тому немає підстав і достатніх аргументів говорити про якісь значні міграції з інших регіонів, зокрема з Балкан. М. Відейко вважає, що трипільці не були прибульцями ні зі заходу, ні з півдня, а процес формування трипільської культури розпочався у VI тис. до н. е. на Буковині, у Прикарпатті і Середньому Подністров'ї [13, с. 11–16]. Крім цього, сучасні дослідження генетиків, зокрема О. Нікітіна з Мічиганського університету, проведені завдяки виявленим у печері Вертеба на Тернопільщині похованням трипільців, також свідчать, що трипільці, як і попередні та наступні племена, що проживали на цій території, були одними з генетичних предків слов'ян і, зокрема українців. Лінгвістичні дослідження українського вченого Ю. Мосенкіса обґрунтовано доводять, що трипільська мова була найдавнішим компонентом слов'янських мов, який відрізняв їх від інших індоєвропейських мов і зближував з мовами Східного Середземномор'я і Криту. Дослідження антропологів також підтверджують, що трипільці були одними з предків слов'ян. Вони, як і мешканці трьох антропологічних зон України – центральної, західної і південної, належали до південно-європейського антропологічного типу [12, с. 49]. На території України

пам'ятки трипільської культури виявлено у 19 областях і у 2 100 населених пунктах, більшість із яких розташована на Правобережжі. Найбільше трипільських старожитностей знаходиться на території Чернівецької та Івано-Франківської областей (понад 300 у кожній). За останні 10 років тільки на Київщині було відкрито 30 відсотків усіх відомих в області трипільських поселень. За прогнозами дослідників, їх чисельність на території України може перевищити 5 тисяч [12, с. 42]. Варто зазначити, що ця трипільська цивілізація мала всі ознаки держави: територія розселення, влада вождів, військові дружини для охорони городищ, поселення міського типу, писемність, вироблені правила співжиття, календар, своєрідну релігію, мистецтво (вироби з кераміки, золота) тощо. Аратта займала чи не всю територію сучасної України. Для захисту від нападників трипільці споруджували тисячокілометрові земляні вали. Цілком справедливо вважають відомі українські історики О. Кузьминець, В. Калиновський та інші, що «якщо наші уявлення про могутні держави Шумеру та Єгипту асоціюються з величезними кам'яними спорудами, то державницький цивілізаційний феномен Праукраїни з її чудовим кліматом і природними умовами полягав, вочевидь, у будівництві великих земляних та глиняно-дерев'яних захисних споруд, які давали змогу нашим далеким пращурам жити вільно» [16, с. 8].

Продовження розвитку української нації, її державності активізувалося у IV ст., коли праукраїнці активно розселилися на території Східноєвропейської рівнини між Дністром і Дніпром, його притоками на межі античного західного світу і кочового східного степу, тобто на території сучасних етнічних українських земель [17]. У руслі зародження ранньої української державності, перш за все, сформувалася територія як одна із найважливіших ознак держави. Далі внаслідок повільного, але неминучого розвитку й ускладнення суспільного виробництва, а також і всього суспільного життя, об'єктивно виникали такі соціально необхідні потреби, функції, на реалізацію яких починають зосереджуватися лише окремі члени роду, племені. У цей час починають формуватися спочатку невеликі групи людей, за котрими поступово закріплюються ці «ролі», що здебільшого вже спеціалізуються на вирішенні саме загальних соціальних справ, насамперед: управління – організація, координація діяльності родичів, співплемінників; координація релігійних вірувань – ритуально-обрядові, релігійні функції; військове керівництво – організація захисту від загарбників та ін. [18, с. 40].

Наприкінці IV – на початку VII ст. на території України у межиріччі Дністра і Дніпра сформувалася Антська держава, яку ще називали «Антським царством» (*Regnum Antorum*) або «Антською землею». Власне антів-слов'ян дослідники вважають першими достовірними предками українців. Так, відомий етнолог і археолог професор зі світовим авторитетом Українського вільного університету В. Щербаківський (1856–1957) вважав, що іменем «анти» називали групу українських племен, а М. Грушевський (1866–1934) прямо називав антів українцями [19, с. 176–177]. Візантійські хроністи Прокопій Кесарійський і Менандр та готський Йордан характеризували Антську державу як міцне політичне об'єднання, міжплеменний військовий політичний слов'янський союз із демократичним ладом. Під ударами аварів держава Антів у 602 р. припинила своє існування. Анти, на думку М. Грушевського (вихідці з трипільських племен), були предками українців.

Слідом за державою антів у творах давніх авторів згадуються політичні союзи дулібів та волинян, об'єднання хорватів (Велика Хорватія), Славія, Куявія та Артанія. Проте лише Києво-Руська держава стала найбільш відомою у середньо-

вічному світі та отримала міжнародне визнання. На думку М. Грушевського, «рання» Русь була створена праукраїнцями. У Київській державі – Україні-Русі, окрім писемної церковнослов'янської мови, існувала розмовна мова, наближена до сучасної української мови. До того ж тоді використовували українську «побудову» слів, і князь Володимир ніколи не був «князем Владіміром», на хорах Софійського собору, наприклад, є напис XII століття «соромно бути», кримінальні справи та торгові суперечки розглядали на суді, а не «на суде» та ін. Значний вплив на формування нації відіграла і відіграє духовність, культура, яка є породженням певного етносу, який її створює і який створюється нею. На вищому етапі свого розвитку, на етапі державотворення етнос формується у націю, етнічна культура стає національною; розвивається і набуває нової якості національна ідея, яка сприяє процесу державотворення. Саме в період Києво-Руської держави відбувався активний розвиток української нації. Тривале співіснування на певній освоєній та осілій території давніх українських племен сформувало спільну діяльність на своє утвердження, внаслідок якої створювалися матеріально-господарські, культурні, духовні і матеріальні цінності та формувалася психологічна усвідомленість потреби спільного життя. У цьому випадку вагомим фактором соціальної єдності давніх українців як і будь-якого людського колективу була мова, з виникненням якої починає формуватися нація. Спосіб порозумітися між собою засобом мовлення найповніше формував соціально-психологічну згуртованість, довірливість, особливо на ранній стадії розвитку, і врешті – це основа людського прогресу, коли в найдосконалішій формі можна було передати будь-яку інформацію. Мова відіграла мобілізуючу роль. Цілком справедливо наголошує директор Інституту української мови НАН України, професор Павло Гриценко про те, що українська мова – це мова, яку плекав і плекає український народ, як код своєї держави. Це не лише мова спілкування, це національний код. Мова – це засіб передачі душі, почуттів, думок. З цього треба починати. Прикро, коли донедавна деякі політики наголошували, що питання поширення української мови на всій території держави ще не на часі чи байдуже, якою мовою розмовляти, головне, щоб нас розуміли. Складно з цим погодитися, тому що мова – це не техніка передачі інформації, а спосіб збереження всього, що є в душі людини і кожен акт мововикористання – це акт великої творчості людини, її душі, її духовності [20].

Сформовані матеріальні та духовні цінності породжували почуття відповідальності за їхнє збереження, прояви патріотизму, усвідомлення своєї самотності. Це ще більше згуртовувало давніх українців. Самоусвідомлення себе як людської спільноти приходить після заселення конкретної території, де століттями формують культурні цінності. Самосвідомість передбачає появу самоназви людського угруповання, яка є основним компонентом у процесі формування народу. У самоназві народу виявляється психологічна сумісність, родинна здруженість, визнання єдиного предка. Під час консолідації та об'єднання близькоспоріднених давніх українських племен у державу Київську Русь, яка перейняла назву плем'я полян-русів, тривалим було існування локальних родоплемінних самоназв: древляни, воляняни, білі хорвати тощо. Згодом їх у собі уніфікував етнонім русич, руський [21, с. 26–27]. Активне формування української національної ідеї варто віднести до часів Києво-Руської держави, бо саме тоді формувалися духовні засади буття української нації, суто українські духовні традиції, мови, культури, віри, відчуття спільноти, християнські цінності, поняття честі та гідності. У «Слові про Ігорів похід» автор подав у високохудожній формі зміст національної ідеї Київської Русі. Це – утвердження родинної єдності князів проти їх династичної роздрібненості і

ворожнечі, а відтак зміцнення та розбудови держави [22]. Найважливіше джерело права «Руська Правда», яка була укладена здебільшого на основі українського звичаєвого права, мала як для того часу гуманістичний і консолідуючий характер, у ній була відсутня смертна кара. У ранній українській державі «Русі» українці формували тяглість до єдності і розбудови власної держави, до народовладдя, найвиразнішими проявами якого стали вікові традиції Русі, які не давали абсолютизуватися владі князя. Тобто в Києво-Руській державі давніми українцями було створено захисні механізми від тиранії та деспотизму. У Галицько-Волинській державі національна ідея полягала у захисті православної релігії, відновленні, розбудові і захисті держави.

В умовах втрати української державності та розділення українських земель між Польщею і Литвою, українська національна ідея визначалася у збереженні й розвитку рис своєї окремішності. Українська національна ідея розвивалася як протестуюча сила в умовах перебування українських земель в складі іноземних держав. Вона була зосереджена в тих суспільних верствах, що втратили владу, і в тих, що найбільше відчували чуже поневолення і полягала у захисті православної релігії, прагненні звільнитися від поневолення, проти політики ополячення, асиміляції українців.

В умовах створення Запорізької Січі українська національна ідея полягала у відродженні Української Держави, розбудові та зміцненні її незалежності. Українці в часи Запорізької Січі вирізняли такі цінності як справедливість, волелюбність, рівноправність усіх членів суспільства, лицарство і готовність до самопожертви в захисті народу і Батьківщини від іноземних поневолювачів. У Запорізькій Січі важливою складовою національної ідеї було відновлення і тяглість до народовладдя та самоврядування, було створено козацькі ради (січова, генеральна, старшинська, чорна тощо). Козацькі Ради – це загальні зібрання, збори козаків, які разом обговорювали і приймали важливі рішення. У Запорізькій Січі не існувало кріпацтва. Кожний мав право використовувати землю для своїх господарських потреб. Запорожці мали однакові виборчі права. Всі рішення ухвалювали шляхом виявлення «загальної згоди».

Важлива складова української національної ідеї була закріплена у проєкті Кодексу Української козацької держави під назвою «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р., де було визначено право українців на політичне самовизначення як одне з важливих підвалин демократії; українське право XVIII ст. суттєво відрізнялося від московського; характеризувалося високим рівнем юридичної техніки як для того часу; у Кодексі були відсутні посилання на російські джерела та ін.

Розвиток української національної ідеї простежується в Конституції Української Держави 1710 р., яка в літературі відома як Конституція Пилипа Орлика. Проте, як видається, коректніше її називати Конституцією України 1710 р. або Конституцією Української козацької держави 1710 р., оскільки станом на 1710 р. існувала Українська козацька держава, особливо відбувалася активна боротьба за її збереження і розвиток. Конституція України 1710 р. є першою демократичною конституцією в Україні та Європі. Вона є свідченням високого суспільно-політичного розвитку, розвитку духовної і правової культури українського народу. Конституція 1710 р. стала підсумком існування Української козацької держави. Виходячи з аналізу її змісту, варто також зауважити про те, що основними пріоритетами внутрішньої і зовнішньої політики Української козацької держави, її національної ідеї гетьман Пилип Орлик і генеральна старшина вважали незалежність та тери-

торіальну цілісність України. Її укладення і виконання мало забезпечити розвиток й утвердження національної єдності та довіри в суспільстві, а також зміцнити владу гетьмана як глави держави. У ній була розроблена модель держави, яка відповідала історичному розвитку України і заснована на реалізації природного права української нації на політичне самовизначення. Провідною ідеєю Конституції 1710 р., яка пронизує весь її текст, є нове розуміння і турбота про Батьківщину (в деяких перекладах Вітчизну)[23, с. 16–25].

У другій половині XVIII ст. Українська козацька держава втрачає свою незалежність. Значна частина українських земель була захоплена російською імперією. У той час розвиток української національної ідеї відбувався в українських таємних політичних організаціях (Кирило-Мефодіївське братство, Народовці, Братство Тарасівців тощо), які ініціювали й організували національне відродження як соціальний та політичний рух за визнання факту існування, національно-культурне відродження й розвиток української нації з власною мовою, історією та культурою.

Одним з проявів піднесення національного руху на українських землях в умовах російської імперії було Кирило-Мефодіївське товариство, яке ставило своїм головним завданням побудову майбутнього суспільства на засадах християнської моралі, зрівняння у правах усіх слов'янських народів щодо розвитку їх національної мови, культури та освіти; створення демократичної федерації слов'янських народів, повалення царизму і скасування кріпосного права та станів; встановлення демократичних прав і свобод для громадян [24, с. 328].

Першою українською політичною організацією під владою російської імперії, що стояла на засадах самостійності України, було «Братство тарасівців» – таємна організація, утворена в Полтаві. Крім культурної діяльності (поширення української мови в родині, установах, школах, навчання дітей української грамоти, доповідей, культивування ідей Шевченка). На думку тарасівців українська національна ідея реалізовувалася через такі політичні постулати: визволення української нації з-під російської окупації, вимога повної державно-політичної незалежності України, переконання, що справедливе розв'язання соціального питання можливе тільки за умов досягнення державної суверенності [25, с. 368].

Українська національна ідея у той час полягала у звільненні від колоніального поневолення нації та проголошення самостійної України. В XIX ст. основи для ідейного формування закладений Тарас Шевченко, котрий вважається «батьком» національного відродження.

Привертає увагу український політичний та громадський діяч кінця XIX – початку XX ст., адвокат, публіцист, ідеолог українського самостійництва, перший представник українського націоналізму, активний діяч Української Народної Республіки й організатор українського війська, прихильник дерусифікації та автокефалії Православної Церкви в Україні М. Міхновський, автор брошури «Самостійної України, який наголошував на праві українського народу мати свою державу. Національна ідея, на його думку, визначена гаслом «Одна єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Карпатів аж по Кавказ» [26, с. 766].

У Конституції УНР 1918 р. національна ідея виражена у прагненні утвердити проголошену «державну незалежність і територіальну цілісність Української Народної Республіки, рівність прав громадян, демократичні свободи. Республіка мала бути парламентською зі Всенародними Зборами як вищою законодавчою владою» [27, с. 67–76].

У часи діяльності ОУН-УПА українською національною ідеєю, тобто стратегічною метою, була Українська Самостійна Соборна Держава. Одним із головних

завдань української національної ідеї було і є побудова незалежної Української Держави. До 1991 р. головним прагненням більшості українців було відродження власної держави, яка неодноразово втрачалася в ході тернистої української історії (і за Княжої доби і за часів Козаччини, і за часів УНР). На початку 1990 р. українською громадсько-політичною та інтелектуальною й культурною елітою було сформульовано національну ідею гаслом: «Україні – волю!». Сьогодні в умовах війни росії проти України національна ідея визначається консолідацією та єдністю української нації у боротьбі за свою державу, патріотизмом українців. Українська національна ідея завжди була і є консолідуючою. «В єдності – наша сила!» [28].

Українська національна ідея має бути реалістичною, конкретною. Вона визначена у статті 1 чинної Конституції України – «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» та в її Преамбулі, де закріплено «незворотність європейського та євроатлантичного курсу України». Побудова такої держави є метою сучасного українського народу. Але сьогодні найважливішою нашою метою є захист і збереження Української Держави, перемога над російським агресором задля щасливого майбутнього України.

Сьогодні важливо розробити і затвердити на державному рівні Концепцію розвитку української національної ідеї, ідентичності та єдності, у якій визначити найважливіші завдання сучасної Української Держави. У цій Концепції базовим вектором має стати українська національна ідея, яка формує національну ідентичність, єдність та злагоду в суспільстві. Складовими сучасної української національної ідеї є: перемога України; утвердження незалежної і демократичної України; загальнонаціональної єдності, рівності та згоди в суспільстві; високий рівень духовності, культури, єдність мови, історії, культури; економічне зростання України на основі розвитку сільського господарства, індустріалізації, новації; розвиток суспільства праці, у якому цінується працелюбність, чесність, культ освіченості, що є основою добробуту; національна безпека і участь України в ЄС, НАТО, інших авторитетних міжнародних організаціях, а також участь у вирішенні світових і регіональних проблем.

Важливим чинником реалізації української національної ідеї є забезпечення соціального захисту населення України. Цього можна досягнути завдяки формуванню професійного державного апарату, прозорість його формування, надання якісних державних послуг для громадян; пануванню верховенства закону, зокрема справедливе правосуддя, рівність прав, професійна поліція; «нульова нетерпимість» до правопорушень; економічному розвитку, зокрема важливо зміцнити середній клас, розширити рівні можливості для малого і середнього бізнесу, створити нові робочі місця, сприятливий бізнес-клімат. Важливо також здійснити найважливіші реформи в Україні, зокрема: завершити судову реформу; побороти корупцію; реалізувати антиолігархічні закони тощо. Ці вимоги необхідно виконати для того, щоб Україна зберегла статус кандидата в ЄС.

Доволі важливу роль у зміцненні єдності українського народу може відіграти відновлення глибокої традиційної ментальності української нації, як нації європейського типу: активної, трудолюбної, толерантної до інших націй, відданої діям свободи, демократії, правопорядку; нації, яка органічно сприйняла і засвоїла високу християнську моральність та загальнолюдські цінності.

Українська національна ідея має ще одну важливу мету – створити свідомого, відповідального громадянина України, державотворця, свідомого патріота своєї держави. Для цього потрібне чітке свідоме і відповідальне самопізнання. Сьогодні важливо проговорити в суспільстві, з'ясувати і таке принципове питання, чому,

особливо на вирішальних етапах української історії, спостерігалися такі негативні явища, як періодичні періоди відсутності національної єдності, хронічна схильність до завищеної самооцінки, себелюбство, недотримання слова, безглузда поступливість ворогам і нетерпимість до соратників, якщо вони були хоч трішечки іншої думки про спосіб досягнення тої самої мети, суперечливість політичних орієнтацій суб'єктів влади та різних соціальних груп, нерозуміння глибини подій, що відбуваються, тенденція до взаємної боротьби, надмірна емоційність, уразливість, популізм та ін. І нарешті – чому маємо забагато прикладів національної зради, чому сьогодні є випадки колабораціонізму [29, с. 3–16]. Переосмислюючи ці риси, важливо зрозуміти їхнє походження, а зрозумівши, позбутися цих рис, бо лише в них причина того, що легендарно сміливий і кмітливий народ попри всі свої славні звитяги так часто виявлявся неспроможним закріпити перемогу і розбудувати власну державу. Незважаючи на деякі наші недоліки, ми українці зберігаємо тяглість до свободи, справедливості, демократії, маємо глибоку релігійність, душевну щедрість, зберігаємо національні традиції. На сучасному етапі, коли йдеться про те, бути чи не бути українській державі і українській нації, українська національна ідея має бути сконкретизована на національній єдності, патріотизму, яка допомагає непохитно стояти перед навалюю російської агресії, наближаючи нашу перемогу.

Вищим проявом національної ідеї є визначення свого призначення в контексті розвитку своєї держави. Українська національна ідея має важливе значення на розвиток правової системи України. Адже наявність високого рівня національної свідомості громадян України, зокрема законодавців, інших учасників, які беруть участь у розвитку правової системи, цінування ними української національної ідеї є визначальним чинником і основним рушієм розвитку, захисту, утвердження Української Держави та її правової системи. Сьогодні важливо розвивати національну єдність, підтримувати одне одного, долати разом усі випробування, які випали на нашу долю, пам'ятати, що сила духу, свідомий патріотизм, оптимізм та здатність знаходити спільну мову роблять українську націю сильною і незламною.

Список використаних джерел

1. Лісовий В. Що таке національна (українська) ідея? *Націоналізм. Антологія* / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ : Смолоскип, 2000. С. 593–626.
2. Нагорна Л. П. Національна ідея. *Енциклопедія історії України*: Т. 7: Мі-О / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; НАН України ; Інститут історії України. Київ : В-во «Наукова думка», 2010. 728 с.;
3. Медвідь Ф. Українська національна ідея як детермінанта державотворчих процесів. *Політичний менеджмент*. 2005. № 1. С. 35–41.
4. Левко Лук'яненко. Національна ідея – це усвідомлене утвердження українства. URL: // <https://www.istpravda.com.ua/dissidents/articles/6190402e3eade/>.
5. Павличко Д. Українська національна ідея та її значення для утвердження державної незалежності України. URL: // <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/4-2923/02-Pavlychko.pdf?sequence=1>.
6. Іванченко Р. Четверте воскресіння України. *Урядовий кур'єр*. 21 серпня 1999. № 157.
7. Жулинський М. Українська національна ідея в ідеологічній системі державотворення. *Голос України*. 1995. 23 листопада.
8. Нестерович В. Ф. Поняття «державотворення в Україні» та його сутнісні риси. *Право і суспільство*. 2020. № 1. С. 90.

9. Гураль П. Ф. Українська національна ідея і державність. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матер. II регіональної наукової конференції (лютий 1996 р.). Львів, 1996. С. 3–4.
10. На окупованих територіях РФ намагається стерти українську ідентичність тортурами, арештами і пропагандою для дітей, – Bloomberg. URL: // https://lb.ua/society/20-23/05/09/554450_okupovanih_teritoriyah_rf.html.
11. Шевченко Тарас. Кобзар / Іл. В. Седяра, ред. С. Захаркін, К. Сігов, Л. Фінберг, прим. Є. Нахліка, стаття, біограф. довідки й добір ілюстрацій А. Рудзицький. Київ : Дух і літера, 2009. 552 с.
12. Павлюк С. Про походження українського народу. *Науковий збірник Українського Вільного Університету*. Т.17. Мюнхен ; Львів. 1995. С. 26.
13. Щодра О. Історична географія України від найдавніших часів до кінця XVIII століття. Львів, 2016. С. 46.
14. Відейко М. Ю. Трипільська цивілізація. 2-ге вид. Київ : Академперіодика, 2003. С. 11–16.
15. Кузьминець О. Історія держави і права України. 2-ге вид., доповн. / О. Кузьминець, В. Калиновський. Київ : України, 2002. С. 8.
16. Іванченко Р. Четверте воскресіння України. *Урядовий кур'єр*. 21 серпня 1999. № 157.
17. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник. 5-те вид., зі змінами – ЛІЛЕЯ. Тернопіль. 2002. С. 40.
18. Грушевський М. С. Історія України-Руси : в 11 т., 12 кн. / редкол. П. С. Сохань (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 1994. Т. 1. С. 176–177.
19. Українська мова злить Росію. Кремль знає, що мова є ідеологічним інструментом – мовознавець Павло Гриценко. URL: // <https://www.radiosvoboda.org/a/mova-viynazaborona-vbyvstvo/32115335.html>.
20. Павлюк С. Про походження українського народу. *Науковий збірник Українського Вільного Університету*. Т. 17. Мюнхен ; Львів, 1995. С. 26–27.
21. Назличко Д. Українська національна ідея та її значення для утвердження державної незалежності України. URL: // <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/-42923/02-Pavlychko.pdf?sequence=1>.
22. Бойко І. Й. Конституція України 1710 р. та її місце в багатовіковій історії національного державотворення. *Часопис Київського університету права. Український науково-теоретичний часопис*. 2020. № 4. С. 16–25.
23. Кармазіна М. Кирило-Мефодіївське товариство. *Політична енциклопедія* / редкол. : Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. С. 328.
24. Лавров Ю. П. Братерство тарасівців. *Енциклопедія історії України* : у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2003. Т. 1 : А – В – С. 368 с.
25. Бойко О. Д. Міхновський Микола Іванович. *Енциклопедія історії України* : у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2009. Т. 6 : Ла – Мі. С. 766.
26. Бойко І. Місце і роль Конституції Української Народної Республіки 1918 р. в історії національного конституціоналізму. *Український часопис конституційного права*. 3/2017 (4). С. 67–76.
27. Волковецький С., Петрів Я. Про Українську національну ідею як духовний закон нації. URL: // <http://uaprosvita.if.ua>.
28. Свідзинський А. Українська національна ідея та шляхи її втілення. *Світоглядні засади українського націоналізму* : збірник / Орг. Укр. Націоналістів. Київ, 1997. С. 3–16.

References

1. Lisovyy, V. (2000). (n.d.). Scho take natsional'na (ukrains'ka) ideia? *Natsionalizm. Antolohiia / uporiad.* O. Protsenko, V. Lisovyy. Kyiv : Smoloskyp.
2. Nahorna, L. P. (2010). (n.d.). Natsional'na ideia. *Entsyklopediia istorii Ukrainy: T. 7: Mi-O / redkol. : V. A. Smolij (holova) ta in.* NAN Ukrainy ; Instytut istorii Ukrainy. Kyiv : V-vo «Naukova dumka».
3. Levko, Luk'ianenko. Natsional'na ideia – tse usvidomlene utverdzhennia ukrainstva. Retrieved from // <https://www.istpravda.com.ua/dissidents/articles/6190402e3eade/>.
4. Pavlychko, D. *Ukrains'ka natsional'na ideia ta ii znachennia dlia utverdzhennia derzhavnoi nezalezhnosti Ukrainy.* Retrieved from // <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123-456789/42923/02-Pavlychko.pdf?sequence=1>.
5. Ivanchenko, R. (1999). Chetverte voskresinnia Ukrainy. *Uriadovij kur'ier*, 21 serpnia 1999, № 157.
6. Zhulyns'kyj, M. (1995). Ukrains'ka natsional'na ideia v ideolohichnij systemi derzhavotvorenna. *Holos Ukrainy*, 1995, 23 lystopada.
7. Nesterovych, V. F. (2020). Poniattia «derzhavotvorenna v Ukraini» ta joho sutnisni rysy. *Pravo i suspil'stvo*, № 1, 90.
8. Hural', P. F. (1996). Ukrains'ka natsional'na ideia i derzhavnist'. *Problemy derzhavotvorenna i zakhystu prav liudyny v Ukraini. Materialy II rehional'noi naukovoï konferentsii (liutyj 1996 r.)*. L'viv, 3– 4.
9. *Na okupovanykh terytoriiakh RF namahaiet'sia sterty ukrains'ku identychnist' torturamy, areshamy i propahandoiu dlia ditej*, – Bloomberg. Retrieved from // https://lb.ua/society/2023/05/09/554450_okupovanih_teritoriyah_rf.html.
10. Shevchenko, Taras (2009). Kobzar / Il. V. Sedliara, red. S. Zakharkin, K. Sihov, L. Finberh, prym. Ye. Nakhlika, stattia, biohraf. dovidky j dobr iliustratsij A. Rudzyts'kyj. Kyiv : Dukh i litera.
11. Pavliuk, S. (1995). Pro pokhodzhennia ukrains'koho narodu. *Naukovyj zbirnyk Ukrains'koho Vil'noho Universytetu*. T.17. Miunkhen ; L'viv, 26.
12. Schodra, O. (2016). *Istorychna heohrafiia Ukrainy vid najdavnishykh chasiv do kintsia XVIII stolittia*. L'viv, 46.
13. Videjko, M. Yu. (2003). *Trypil's'ka tsyvilizatsiia* / M. Yu. Videjko. Vyd. 2-he. Kyiv : Akadempriodyka, 11–16.
14. Schodra, O. *Istorychna heohrafiia Ukrainy vid najdavnishykh chasiv do kintsia XVIII stolittia*. L'viv, 2016.
15. Kuz'mynets', O. *Istoriia derzhavy i prava Ukrainy*. 2-e vyd., dopovn. / O. Kuz'mynets', V. Kalynovs'kyj. (2002) Kyiv : Ukrainy, 8.
16. Ivanchenko, R. (1999, 21 serpnia). Chetverte voskresinnia Ukrainy. *Uriadovij kur'ier*, № 157.
17. Rabinovych, P. M. (2002). *Osnovy zahal'noi teorii prava ta derzhavy* : Navch. posibnyk. Vyd. 5-e, zi zminamy – LILEYA, Ternopil', 2002, 40.
18. Hrushevs'kyj, M. S. (1994). *Istoriia Ukrainy-Rusy* : v 11 t., 12 kn. / Mykhajlo Hrushevs'kyj ; redkol. P. S. Sokhan' (holova) ta in. Kyiv : Nauk. dumka, T. 1, 176–177.
19. *Ukrains'ka mova zlyt' Rosiiu. Kreml' znaie, scho mova ie ideolohichnym instrumentom – movoznavets' Pavlo Hrytsenko*. Retrieved from // <https://www.radiosvoboda.org/a/movavivna-zaborona-vbyvstvo/32115335.html>.
20. Pavliuk, S. (1995). Pro pokhodzhennia ukrains'koho narodu. *Naukovyj zbirnyk Ukrains'koho Vil'noho Universytetu*. T. 17. Miunkhen ; L'viv, 26–27.
21. Pavlychko, D. *Ukrains'ka natsional'na ideia ta ii znachennia dlia utverdzhennia derzhavnoi nezalezhnosti Ukrainy.* Retrieved from // <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/1234-56789/42923/02-Pavlychko.pdf?sequence=1>.

22. Bojko, I. J. (2020). Konstytutsiia Ukrainy 1710 r. ta ii mistse v bahatovikovij istorii natsional'noho derzhavotvorennia. *Chasopys Kyivs'koho universytetu prava. Ukrains'kyj naukovo-teoretychnyj chasopys*, № 4, 16–25.
23. Karmazina, M. (2011). Kyrylo-Mefodiivs'ke tovarystvo. *Politychna entsyklopediia* / redkol. : Yu. Levenets' (holova), Yu. Shapoval (zast. holovy) ta in. Kyiv : Parlaments'ke vydavnytstvo, 328.
24. Lavrov, Yu. P. (2003). «Braterstvo tarasivtsiv». *Entsyklopediia istorii Ukrainy* : u 10 t. / redkol. : V. A. Smolij (holova) ta in. ; Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. Kyiv : Naukova dumka, T. 1 : A – V, 368.
25. Bojko, O. D. (2009). Mikhnovs'kyj Mykola Ivanovych. *Entsyklopediia istorii Ukrainy* : u 10 t. / redkol. : V. A. Smolij (holova) ta in. ; Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. Kyiv : Naukova dumka, T. 6 : La–Mi, 766.
26. Bojko, I. Mistse i rol' Konstytutsii Ukrains'koi Narodnoi Respubliky 1918 r. v istorii natsional'noho konstytutsionalizmu. *Ukrains'kyj chasopys konstytutsijnoho prava*, 3/2017 (4.), 67–76.
27. Volkovets'kyj, S., Petriv, Ya. *Pro Ukrains'ku natsional'nu ideiu iak dukhovnyj zakon natsii*. Retrieved from // <http://uaprovsvita.if.ua>.
28. Svidzyns'kyj, A. (1997). Ukrains'ka natsional'na ideia ta shliakhy ii vtilennia. *Svitohliadni zasady ukrains'koho natsionalizmu* : zbirnyk / Orh. Ukr. Natsionalistiv. Kyiv, 3–16.

GENESIS AND ESSENCE OF THE UKRAINIAN NATIONAL IDEA: STATE AND LEGAL ASPECT

Ihor Boiko

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000,
e-mail: boyko.ist@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-8444-6787*

The article analyzes the genesis and essence of the Ukrainian national idea and defines its state and legal aspects. It is noted that the Ukrainian national idea is considered as an important driving force of the nation's development and should become the main factor in the unification of Ukrainian society, development, establishment, and protection of the Ukrainian state. It is emphasized that the Ukrainian national idea has three basic components: freedom, justice and security, which are important components of national values. Among the features of the Ukrainian national character, the love of freedom, democracy, religiosity, hard work, tolerance, and hospitality of Ukrainians stand out. The national idea matured in the deep layers of the nation's (people's) social consciousness. It is unifying because it always corresponds to the collective aspiration of the national community.

It is shown that the Ukrainian national idea is the foundation of national ideology, determines the foundations of national consciousness and contributes to the development and consolidation of the state. The Ukrainian national idea is love for one's people, responsibility, concern for their better fate, well-being and dignity, it is international harmony and harmony. The Ukrainian national idea, especially today, is an important motivating factor in terms of protecting Ukraine from the Russian aggressor. The Ukrainian national idea is an important concept of state formation. The Ukrainian national idea focuses on the most significant interests of the state and society, provides for their implementation and protection. The main goal of the Ukrainian nation was the creation of its own state, which would manage public affairs on the principles of freedom, justice, equality, and people's rule. The state is the result, the result of the nation's development. It is worth emphasizing that the process of the nation's

realization of the need to create its own state was long and went through a number of important stages.

It is noted that the Ukrainian national idea is closely interconnected with the history of statehood. Basically, the national idea and statehood came down to the struggle against national enslavement, the assimilation of Ukrainians, the struggle for independence, national self-determination, and the formation of a sovereign cathedral state. Activity aimed at forming a high level of development of the Ukrainian nation, national identity, national character, national consciousness and national character was and is a component of the Ukrainian national idea. This is also an activity for the preservation and development of the national language, culture, literature, for the creation of a national school, national intelligentsia, i.e. national revival and consolidation, improvement of the Ukrainian state.

It is emphasized that the Ukrainian national idea should be realistic and concrete. It is defined in Article 1 of the current Constitution of Ukraine: "Ukraine is a sovereign and independent, democratic, social, legal state" and in its Preamble, which enshrines "the irreversibility of Ukraine's European and Euro-Atlantic course" Building such a state is the goal of the modern Ukrainian people. But today our most important goal is the protection and preservation of the Ukrainian state, victory over the russian aggressor for the sake of Ukraine's happy future.

It is argued that today it is important to develop and approve at the state level the Concept of the development of the Ukrainian national idea, identity and unity, in which to define the most important tasks of the modern Ukrainian state. In this Concept, the basic vector should be the Ukrainian national idea, which forms national identity, unity and harmony in society. The components of the modern Ukrainian national idea are: the victory of Ukraine; establishment of an independent and democratic Ukraine; national unity, equality and harmony in society; high level of spirituality, culture, unity of language, history, culture; economic growth of Ukraine based on the development of agriculture, industrialization, innovation; the development of a labor society in which diligence, honesty, and the cult of education are valued, which is the basis of well-being; national security and Ukraine's participation in the EU, NATO, other authoritative international organizations, as well as participation in solving global and regional problems.

Keywords: Ukrainian national idea, state formation, state, law, Ukraine.

*Стаття: надійшла до редакції 05.03.2024
прийнята до друку 30.04.2024*